В.М. МАЗУР, З.М. БІГАН, П.С. ДЕРЕЧКЕЙ, О.М. ПОП Інститут електронної фізики НАН України (Вул. Університетська 21, Ужгород 88017; e-mail: pop.ksenja@gmail.com)

УДК 539.172.2

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ ФОТОНЕЙТРОННИХ РЕАКЦІЙ НА ЛЕГКИХ ІЗОТОПАХ ТЕЛУРУ В ОБЛАСТІ 10–18 МеВ

В інтервалі енергії гамма-квантів 10–18 МеВ проведено вимірювання виходу і розраховано переріз реакції ¹²² Те $(\gamma, n)^{121}$ Те. Одержаний переріз співставляється з перерізом реакції ¹²⁰ Те $(\gamma, n)^{119}$ Те. Експериментальні результати порівнюються з теоретичними розрахунками, проведеними в рамках програмного пакета TALYS-1.9. Установлено домінування статистичного механізму для (γ, n) реакцій на досліджуваних ядрах.

Ключові слова: гігантський дипольний резонанс, атомне ядро, ядерні реакції, переріз, гальмівний гамма-спектр, ізомерне відношення.

1. Вступ

Гігантський дипольний резонанс (ГР) являє собою головну особливість в перерізах поглинання гамма-квантів атомними ядрами σ_{tot} в області 10–20 МеВ, однією з фундаментальних мод їх збудження. Дослідження ГР зіграло визначну роль у формуванні сучасних уявлень про колективні збурення в ядрах.

Вивчення характеристик ГР було проведено як безпосереднім вимірюванням перерізу σ_{tot} методом поглинання [1, 2], так і методом сумування перерізів парціальних каналів розпаду ГР, тобто сумування перерізів (γ , n), (γ , 2n), (γ , 3n) і т. д. реакцій [3]. В останні роки центр уваги досліджень перемістився в значній мірі із вивчення грос-характеристик ГР і його систематик на дослідження парціальних каналів розпаду ГР з фіксацією конкретних виділених станів дочірніх ядер [4].

Новий підйом інтересу до дослідження фотоядерних реакцій в області ГР, що спостерігається в останній час, зв'язаний з кількома причинами і, в тому числі, як із створенням принципово нових інтенсивних джерел квазімонохроматичного гаммавипромінювання [5, 6], так і з необхідністю одержання відсутньої інформації по перерізах фотоядерних реакцій, зокрема для астрофізичних обчислень [7].

Як відомо з астрофізики, ядра, важчі за залізо, синтезовані в основному в реакціях нейтронного захоплення (*r*- і *s*-процеси). Але є в наявності кілька десятків нейтронно-дефіцитних стабільних ізотопів, екранованих від захоплення швидких нейтронів стабільними ізобарами. Ці ядра, звичайно згадувані як *p*-ядра, продукуються через ланцюжок фотоядерних реакцій (γ , *n*), (γ , *p*), (γ , α) [8,10]. До обчислень багатьох *p*-процесів необхідна бібліотека даних, що включає десятки перерізів реакцій. Незважаючи на зусилля, зроблені в останні роки, експериментальна інформація про характеристики фотоядерних реакцій, включаючи протікання *p*-процесів є дуже недостатньою. До *p*-ядер належить і легкий ізотоп ¹²⁰Te [10].

Легкі ізотопи телуру ¹²⁰Те і ¹²²Те близькі по своій природі і аналізуючи механізми (γ , n) реакцій для них доцільно розглянути їх разом. До теперішнього часу переріз (γ , n) реакцій на ¹²²Те не визначався, а на ¹²⁰Те переріз був виміряний нами недавно [11].

[©] В.М. МАЗУР, З.М. БІГАН, П.С. ДЕРЕЧКЕЙ, О.М. ПОП, 2021

ISSN 2071-0194. Укр. фіз. журн. 2021. Т. 66, № 4

Рис. 1. Ділянка апаратурного спектра від опроміненої мішені

Систематичне вивчення еволюції форми гігантського резонансу було проведено для важких ізотопів ^{124–130}Те і ^{140,142}Се в роботі [12]. Оскільки число нейтронів цих ізотопів міняється від 72 до 84, ціллю авторів було вивчення еволюції характеристик ГР поблизу замкненої оболонки N = 82(¹⁴⁰Ce). Вимірювання проводилося в області 8– 26 МеВ. При цьому визначався повний переріз фотонейтронних реакцій $\sigma_{tot} = \sigma(\gamma, n) + \sigma(\gamma, 2n) + + \sigma(\gamma, n) + \dots$

Метою даної роботи є вивчення перерізів і механізму реакцій $^{120}\text{Te}(\gamma, n)^{119}\text{Te}$ та $^{122}\text{Te}(\gamma, n)^{121}\text{Te}$ в області енергій 10–18 МеВ.

2. Методика експерименту

Для проведення досліджень була використана активаційна методика. Досліджувані мішені були виготовлені у вигляді дисків склоподібного окису телуру ТеО діаметром 25 мм, товщиною 2 мм і чистотою 99,99%. Опромінення дослідних зразків проводилося на гальмівному гамма-пучку мі-

Таблиця 1. Спектроскопічні характеристики

<u>№</u> з/п	Ізотоп	B_n	J^{π}	E _{iso} , кеВ	$E_{\gamma},$ кеВ	$T_{1/2}$	$\alpha, \%$
$ \begin{array}{c} 1 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \\ 5 \\ 6 \end{array} $	^{119<i>m</i>} Te ^{119<i>g</i>} Te ^{121<i>m</i>} Te ^{121<i>g</i>} Te ^{129<i>m</i>} Te ^{129<i>g</i>} Te	- 10,292 - 9,834 - 8,419	$ \begin{array}{r} 11/2^{-} \\ 1/2^{+} \\ 11/2^{-} \\ 1/2^{+} \\ 11/2^{-} \\ 3/2^{+} \end{array} $	261 294 105 	1212 644 212 573 696 456	4,7 дня 16,05 год 154 дня 19,16 год 33,6 дня 69.6 хв	66,2 84,0 81,4 80,3 2,6 7,7

кротрона М-30 відділу фотоядерних процесів Інституту електронної фізики НАН України. Основні характеристики мікротрона приведені в роботі [13]. Зміна енергії прискорених електронів відбувалася двома способами і в широких межах - зміною числа орбіт електронного пучка, а в межах одного числа орбіт – зміною величини напруженості провідного магнітного поля. Величина напруженості провідного магнітного поля контролювалася методом магнітного резонансу. Розкид по енергії електронного пучка в прискорювачі не перевищує $\pm (5-20)\Omega$ кеВ [13]. Тут $\Omega = H/H_0$, де H – величина провідного магнітного поля мікротрона, Но – циклотронне поле. В мікротроні звичайно $\Omega \cong 1$ [13]. Середній струм становив 5 µа. Фіксація значень струму велася в автоматичному режимі з кроком 1,2 с. Опромінення дослідних зразків здійснювалося в області 10–18 MeB з кроком $\Delta E = 0.5$ MeB. Час опромінення t_{irr} становив 20 хвилин при високих енергіях і 2 години поблизу порога (γ, n) реакцій. Часи охолодження і вимірювання вибиралися з оптимальних умов реєстрації гамма-ліній від розпаду дочірніх ядер. При цьому прорахунки реєструючої апаратури були менші від 5%.

Гамма-спектри опромінених мішеней вимірювалися гамма-спектрометром з високою роздільною здатністю на базі HPGe-детектора об'ємом 175 см³, 8192-канальним аналізатором CANBERRA, зв'язаним з комп'ютером для накопичення даних. Роздільна здатність детектора становила 1,9 кеВ для лінії 1332 кеВ кобальту-60. Ділянка апаратурного спектра від опроміненої мішені наведена на рис. 1.

3. Експериментальні результати і їх аналіз

Паралельно з вимірюванням гамма-ліній від розпаду ¹¹⁹Te і ¹²¹Te проводилося вимірювання гамма-ліній від розпаду ¹²⁹Te, одержаного в реакції ¹³⁰Te(γ, n)^{129m,g}Te, які використовувалися для нормування і калібровки виходів реакцій ¹²⁰Te(γ, n)¹¹⁹Te та ¹²²Te(γ, n)¹²¹Te. Перерізи реакцій ¹³⁰Te(γ, n)¹²⁹Te бралися із роботи [12].

Спектроскопічні характеристики від розпаду основних і ізомерних станів ізотопів ¹¹⁹ Te, ¹²¹ Te і ¹²⁹ Te наведені в табл. 1 [14–17].

В табл. 1 наведені такі величини: B_n – пороги (γ, n) реакцій, J^{π} – спін-парність, $E_{\rm iso}$ – енергія ізомерного рівня, E_{γ} – енергія аналітичної гамма-

ISSN 2071-0194. Укр. фіз. журн. 2021. Т. 66, № 4

лінії, $T_{1/2}$ — період напіврозпаду,
 α — інтенсивність відповідних гамма-ліній.

Безпосередньо в експерименті нами були одержані відношення виходів збудження основних станів ізотопів ¹¹⁹Те і ¹²¹Те (Y_1 і Y_2) до виходу збудження основного стану ізотопу ¹²⁹Те (Y_3):

$$\eta_1 = Y_1/Y_3 = c_1 \, b_{13}(\lambda_1 \, \varphi_3 \, f_3/\lambda_3 \, \varphi_1 \, f_1) \, (N_1/N_3);$$

$$\eta_2 = Y_2/Y_3 = c_1 \, b_{23}(\lambda_2 \, \varphi_3 \, f_3/\lambda_3 \, \varphi_2 \, f_2) \, (N_2/N_3).$$

Тут c – коефіцієнт, що враховує прорахунки і накладання імпульсів, b_{13} , b_{23} – відношення вмісту відповідних ізотопів в мішені ($b_{13} = b_3/b_1$, $b_{23} = b_3/b_2$), λ – постійна розпаду, $\varphi = \xi k \alpha$, де ξ – фотоефективність реєстрації аналітичних гаммаліній при розпаді основних станів, k – коефіцієнт самопоглинання цих ліній в матеріалі досліджуваної мішені, α – інтенсивність аналітичних гаммаліній, f – часова функція:

$$f = [1 - \exp(t_{\rm irr})] \exp(t_{\rm cool}) [1 - \exp(t_{\rm meas})],$$

 $t_{\rm itr}, t_{\rm cool}, t_{\rm meas}$ – часи опромінення, охолодження і вимірювання, N – число імпульсів під фотопіками аналітичних гамма-ліній.

Для всіх ізотопів телуру в реакціях (γ, n) заселялися основні і ізомерні стани. При цьому повний вихід (γ, n) реакції Y_n зв'язаний з виходами збудження основного Y_g і ізомерного стану Y_m таким чином:

$$Y_n = Y_g + Y_m = Y_g(1 + Y_m/Y_g) = Y_g(1 + d).$$

Ізомерне відношення виходів d було визначено нами в окремому експерименті раніше [18]. Таким чином, вимірюючи відношення виходів заселення в реакціях (γ, n) основних станів ізотопів телуру, ми визначили відношення повних виходів у реакціях (γ, n) на ізотопах ¹²⁰Te і ¹²²Te до повного виходу реакції ¹³⁰Te $(\gamma, n)^{129}$ Te, тобто Y_n^{120}/Y_n^{130} та Y_n^{122}/Y_n^{130} . Одержані результати наведені на рис. 2. Темними точками приведені відношення виходів Y_n^{120}/Y_n^{130} , а світлими – Y_n^{122}/Y_n^{130} . Середньоквадратична похибка становить менше 1% і не перевищує розміри точки.

Наявність експериментальних залежностей відношення виходів від максимальної енергії гальмівного гамма-спектра дозволяє, використовуючи переріз реакції ¹³⁰Te $(\gamma, n)^{129}$ Te виміряний раніше [12], розрахувати перерізи реакцій ¹²⁰Te $(\gamma, n)^{119}$ Te

ISSN 2071-0194. Укр. фіз. журн. 2021. Т. 66, № 4

Рис. 3. Перерізи реакції 120 Te (γ, n) ¹¹⁹ Te і 122 Te (γ, n) ¹²¹ Te

і 122 Те $(\gamma, n)^{121}$ Те. Розрахунок вівся методом оберненої матриці [19] з кроком 1 МеВ. Дані перерізи реакцій (γ, n) наведені на рис. 3.

277

Рис. 4. Порівняння результатів розрахунку перерізів реакцій $^{120}{\rm Te}(\gamma,n)^{119}{\rm Te}$ і $^{122}{\rm Te}(\gamma,n)^{121}{\rm Te}$ і експерименту

	Ізо	топ	$\sigma_0,$ мб	E_0 , MeB	Γ_0 , MeB
--	-----	-----	----------------	-------------	------------------

Таблиця 2. Параметри кривої Лоренца

120 Te $262,6 \pm 2,1$ $15,47 \pm 0,10$ $5,33 \pm 0,11$ 122 Te $274,1 \pm 2,1$ $15,27 \pm 0,10$ $4,76 \pm 0,08$		07	0,	
	$^{120}{ m Te}$ $^{122}{ m Te}$	$262,6 \pm 2,1 \\ 274,1 \pm 2,1$	$\begin{array}{c} 15,\!47\pm0,\!10\\ 15,\!27\pm0,\!10\end{array}$	$5,33 \pm 0,11$ $4,76 \pm 0,08$

Перерізи мають одногорбу форму з максимумом при енергії ~15,4 MeB. Суцільною кривою на рис. 3 наведений результат апроксимації перерізу кривою Лоренца:

$$\sigma(E) = \sigma_0 (E^2 \Gamma_0^2 / [(E^2 - E_0^2)^2 + E^2 \Gamma_0^2]).$$

Тут σ_0 , E_0 , Γ_0 – параметри. Апроксимація здійснювалася методом найменших квадратів. Одержані в результаті підгонки значення параметрів приведені в табл. 2.

З метою порівняння експериментальних результатів з теоретичними оцінками нами проведені розрахунки перерізів реакцій $^{120}\text{Te}(\gamma, n)^{119}\text{Te}$ та $^{122}\text{Te}(\gamma, n)^{121}\text{Te}$ за допомогою програмного пакета TALYS-1.9 [20].

В межах розрахункової процедури використовувалась така схема: ядро-мішень з наступними характеристиками (Z_i, N_i) і спін-парністю (J_i, π_i) поглинає гамма-квант з енергією E_{γ} і формується компаунд-ядро з енергією збудження E_c (E_c = $= E_{\gamma}$) і спектром можливих значень спіну і парності (J_c, π_c) . Розраховується повний переріз фотопоглинання $\sigma_{\rm tot}$ за допомогою параметризованих характеристик гігантського Е1-резонансу. Розпад збудженого ядра відбувається у відповідності з статистичним механізмом Хаузера-Фешбаха [21], при цьому враховується домішка напівпрямих процесів, яка становила для обох ізотопів долі процента при енергії $E_{\gamma} = 12$ MeB і (6–8)% при енергії $E_{\gamma} = 18$ MeB. Емісія нейтронів на конкретні рівні (зони) дочірнього ядра розраховується з використанням коефіцієнтів проникності T_1 , які знаходилися по оптичній моделі. При цьому до енергії збудження дочірніх ядер = 3 МеВ бралися конкретні дискретні рівні з бази RIPL-3 [22]. При більш високих енергіях збудження спектр вважався неперервним, описувався густиною рівнів $\rho(E, J, \pi)$ і розбивався на певну кількість енергетичних зон. В нашому випадку 50. Для кожної зони визначався ефективний коефіцієнт проникності T_l^{eff} .

Для опису густини рівнів ρ в розрахунках використовувалися два підходи: модель постійної температури і зворотно зміщена по енергії модель фермі-газу [20–24]. Результати розрахунку перерізів реакцій ¹²⁰Te(γ , n)¹¹⁹Te і ¹²²Te(γ , n)¹²¹Te і їх порівняння з експериментом наведено на рис. 4. Світлими кружечками позначено результат розрахунків з використанням моделі постійної температури, трикутниками – зміщеної по енергії моделі фермі-газу, темними точками – експериментальні результати. Із рисунка видно, що обчислення згідно з моделлю постійної температури і зміщеної по енергії моделі фермі-газу дають дуже близькі результати.

Порівняння теоретичних і експериментальних даних показує на їх задовільне узгодження, що,

ISSN 2071-0194. Укр. фіз. журн. 2021. Т. 66, № 4

в свою чергу, свідчить про основний внесок статистичного механізму у переріз розглянутих (γ, n) реакцій і відповідно порівняно малий внесок напівпрямих процесів.

4. Висновки

Експериментальні дослідження реакцій 120 Te $(\gamma, n)^{119}$ Te і 122 Te $(\gamma, n)^{121}$ Te були проведені на гальмівному гамма-пучку мікротрона M-30 відділу фотоядерних процесів Інституту електронної фізики НАН України в області максимальних енергій гамма-квантів 10–18 MeB. Використовувалась активаційна методика.

В результаті проведених вимірів визначено відношення повних виходів реакцій (γ , n) на ізотопах ¹²⁰Te і ¹²²Te до повного виходу реакції ¹³⁰Te(γ , n)¹²⁹Te, тобто Y_n^{120}/Y_n^{130} та Y_n^{122}/Y_n^{130} , що дозволило, використовуючи переріз реакції ¹³⁰Te(γ , n)¹²⁹Te виміряний раніше [12], розрахувати як абсолютні виходи, так і перерізи реакцій ¹²⁰Te(γ , n)¹¹⁹Te і ¹²²Te(γ , n)¹²¹Te.

За допомогою програмного пакета TALYS-1.9 проведено розрахунки перерізів (γ , n) реакцій для ізотопів ¹²⁰Те та ¹²²Те в інтервалі енергій 10– 18 МеВ. При порівнянні теоретичних і експериментальних результатів одержано їх задовільне узгодження, що дозволило зробити висновок про домінування статистичного механізму реакцій ¹²⁰Те(γ , n)¹¹⁹Те та ¹²²Те(γ , n)¹²¹Те.

- G.M. Gurevich, L.E. Lazareva, V.M. Mazur, S.YU. Merkulov, G.V. Solodukhov, V.A. Tyutin. Total nuclear photoabsorption cross-section in the region 150 < A < 190. *Nucl. Phys. A* 351, 265 (1981).
- Г.М. Гуревич, Л.Е. Лазарева, В.М. Мазур, О.Ю. Меркулов, Г.В. Солодухов, В.А. Тютин. О ширине Е1гигантского резонанса деформированных ядер в области 150 < 286. Письма в ЖЭТФ. 28, 168 (1978).
- A.V. Varlamov, V.V. Varlamov, D.S. Rudenko, M.E. Stepanov. Atlas of Giant Dipole Resonances. *IAEA*, *INDS*, (NDS)-394 (Vienna, Austria, 1999).
- В.М. Мазур. Возбуждение изомерных состояний ядер в фотонейтронных реакциях в области гигантского дипольного резонанса. ФЭЧАЯ 31, 386 (2000).
- H.R. Weller, M.W. Ahmed *et al.* Research opportunities at the upgraded HIγS facility *Progr. Part. Nucl. Phys.* 62, 257 (2009).
- K. Horikawa, S. Miyamoto, S. Amano, T. Mochizuki. Measurements for the energy and flux of laser Compton

ISSN 2071-0194. Укр. фіз. журн. 2021. Т. 66, № 4

scattering γ -ray photons generated in an electron storage ring: NewSUBARU. Nucl. Instr. Meth. A **618**, 209 (2010).

- 7. C. Nair, F.R. Junghans, M. Erhard et al. Dipole strength in 144 Sm studied via (γ, n) , (γ, p) and (γ, α) reactions. *Phys. Rev. C* **81**, 055806 (2010).
- E.M. Burbige, G.R. Burbige, W.A. Fowler, F. Hoyle. Synthesis of the elements in stars. *Rev. Mod. Phys.* 29, 547 (1957).
- R.D.L. Lambert. The *p*-nuclei: abundances and origins. Astron. Astrophys. Rev. 3, 201 (1992).
- M. Arnould, S. Goriely The p-process of stellar nucleosynthesis: Astrophysics and nuclear physics states. *Phys. Rep.* 384, 1 (2003).
- В.М. Мазур, З.М. Біган, П.С. Деречкей, В.А. Желтоножський, А.М. Саврасов. Дослідження перепізів (*γ*, *n*) реакцій на р-ядрах ¹²⁰ Те, ¹³⁶ Се в області енергій гігантського Е1-резонансу. *Ядерна фізика і енергетика*. **20**, 228 (2019).
- A. Lepretre, H. Beil, R. Bergere P. Carlos, J. Fagot, A. De Miniac, A. Veyssiere. A study of the Giant Dipole Resonance in doubly even tellurium and cerium isotopes. *Nucl. Phys. A* 258, 350 (1976).
- S.P. Kapica, V.N. Melekhin. *The Microtron* (Harwood Academic, 1978).
- R.B. Firestone. *Table of Isotopes, 8th edition* (J. Wiley and Sons, 1996).
- D. Symochko, E. Browne, J.K. Tuli. Adopted levels gammas for A = 119. Nucl. Data Sheets 110, 2945 (2009).
- S. Ohya. Adopted levels gammas for A = 123. Nucl. Data Sheets **102**, 547 (2004).
- 17. Y. Tendow. Adopted levels gammas for A = 129. Nucl. Data Sheets 77, 631 (1996).
- 18. V.M. Mazur, D.M. Symochko, Z.M. Bigan, T.V. Poltorzhytska. Excitation of the ¹¹⁹Te^m, ¹²¹Te^m, ¹²³Te^m, ¹²⁷Te^m and ¹²⁹Te^m isomer in (γ, n) reaction from 10 to 22 MeV. *Phys. Rev. C* 87, 044604 (2013).
- O.V. Bogdankevich, F.A. Nikolaev. Methods in Bremsstrahlung Research (Academic Press, 1966).
- 20. A.J. Koning, S. Hilaire, M.C. Duijvestijn. TALYS-1.0: Comprehensive nuclear reaction modelling. In: Proceedings of the International Conference on Nuclear Data for Science and Technology – ND2007, April 22–27, 2007, Nice, France (2007), p. 211.
- W. Hauser, H. Feshbach. The inelastic scattering of neutrons. *Phys. Rev.* 87, 336 (1952).
- 22. P. Capote, M. Heman, P. Obloszinsky *et al.* RIPL Reference Input Parameter Library for Calculation of Nuclear Reactions and Nuclear Data Evaluations. *Nucl. Data Sheets* **110**, 3107 (2009).
- 23. W. Dilg, W. Schantl, H. Vonach, M. Uhl. Level density parameters for the back-shifted fermi gas model in the mass range 40 < A < 250. Nucl Phys. A 217, 269 (1973).</p>

 A. Gilbert, A.G.W. Cameron. A composite nuclear-level density formula with shell corrections. *Can. J. Phys.* 43, 1446 (1965).
 Одержано 26.07.20

V.M. Mazur, Z.M. Bigan, P.S. Derechkey, O.M. Pop ON THE MECHANISM OF PHOTONEUTRON REACTIONS AT LIGHT TELLURIUM ISOTOPES IN THE 10–18 MeV INTERVAL

The yield of the $^{122}{\rm Te}(\gamma,n)^{121}{\rm Te}$ reaction is measured, and its cross-section is calculated in a gamma-ray energy interval

of 10–18 MeV. The obtained cross-section is compared with the cross-section of the reaction $^{120}\text{Te}(\gamma,n)^{119}\text{Te}$. The experimental results are compared with those of theoretical calculations performed with the use of the software package TALYS-1.9. The statistical mechanism dominant in (γ, n) reactions at the studied nuclei is found.

 $K\,e\,y\,w\,o\,r\,d\,s:$ giant dipole resonance, atomic nucleus, nuclear reactions, cross-section, bremsstrahlung gamma spectrum, isomeric ratio.